

TÁRSADALMI KÉRDÉSEK

A STATISZTIKAI INTÉZET BUDAPESTI ÜLÉSÉN.

Az elmúlt hónapban Budapest volt a gyűlőhelye a művelt világ minden részéből összesereglett statisztikusoknak. A Nemzetközi Statisztikai Intézet tartotta itt egy hétre terjedő nyolczadik ülésszakát. A sajtó és a közönség, a mennyire a választásoknak hasonlíthatatlanul érdekesebb izgalmai mellett lehetett, elég érdeklődéssel fogadta a vendégeket, ámbár úgy látszik, az egész ülésezést legtöbbször csak azon a szemüvegen nézték, mint a nemzetközi kongresszusokat szokás, leleményes alkalmatosságait a nemzetközi eszem-izomnak, s hiú emberek szerepelni vágyásának.

A nemzetközi statisztikai intézet pedig más szervezet, hogysém a divatos kongresszusok nagyzó elnevezése és kicsinyes szerepköre ráillenek. Kevesebb és kisebb egy kongresszusnál, mert tagjainak féltékenyen körülhatárolt számán kívül ülésein csak külön ajánlott meghívottak részvételét engedi meg; és több is a kongresszusoknál, mert munkálatai nemcsak oly ötlet-szerűen bemutatott értekezések, a miknek minden hatása az az obligát taps, a mi kísérni szokta őket, hanem termékenyítő eszmecserék is, olyan megállapodások, a melyeknek előbb vagy utóbb érvényt igyekeznek szerezni, olyan kérdések, a melyeknek a megoldásán csakugyan fáradozik is. Két évről két évre tartja az intézet ülését, de ez a két év nem munka nélkül telik el, hanem kiküldött kisebb bizottságai, vagy fölkért előadói összegyűjtik a tőlük kívánt anyagot, megszerkesztik a rájuk bízott jelentéseket s egy-egy (tegyük hozzá: óvatos) lépéssel újra és újra előbbre viszik a nemzetközi statisztika ügyét.

Nem ez az intézet vetette föl először, hogy a statisztika tárgya, az ember egyéni, gazdasági, társas élete törvényeinek a kutatása egyetemességre kell, hogy törekedjék, s ne keressen külön utakon külön törvényeket az egyes országok számára, a

melyeknek emberei csak olyan emberek, mint a szomszéd országéi, s esetleg csak éppen a berlini kongresszusnak vagy versaillesi békének az országokat kikerekítő határozata vont közéjük határvonalat. A milyen szüksége van a tudománynak nemzetközi statisztikára, annyira hasznát láthatják a kormányok is. A korábbi nemzetközi statisztikai kongresszusok (1858-tól 1876-ig) annyira meg voltak győződve erről, hogy szinte diktálni akarták a kormányoknak, mit tegyenek, hogy jó összehasonlítható statisztikát kapjanak. Bismarck haragján megtört ez a merész terv, s utána a kongresszusok maguk is kimúltak.

A nemzetközi statisztikai intézet szerényebben lép fel, s már is eleget elért. Számol azzal, hogy az államok statisztikai szolgálatukat első sorban a maguk céljaira rendezik be, s a maguk viszonyaihoz szabják; teljes egyformaságot tehát a statisztikai felvételekben csak úgy lehetne elérni, ha az adminisztráció gépezete is mindenütt a világon egy mintára volna szabva. Az intézet leszállítja tehát az igényeit, s olyan érintkezési pontokat keres, a melyeken csak kevés módszerbeli változtatással, a felvételnek, feldolgozásnak lényegbe alig vágó módosításaival a nemzetközi összehasonlíthatóságnak legalább főbb vonalakban eleget lehet tenni. Megbeszéli azonkívül a módszertani újabb kísérleteket, ajánlja ezt vagy azt a methodust: természetesen a jobb és célszerűbb hamar általánosabbá válik, s módszerben közeledvén egymáshoz az egyes országok statisztikai munkálatai, eredményeikben is több és több részlet válik összehasonlíthatóvá.

Az intézetet ebben a hasznos munkájában megalakulása óta egyforma komolysággal és törekvéssel támogatják a tagok. A statisztikának manapság világszerte legjelesebb tudósai, Borio, Levasseur, Mayr, Lexis tényleg a legbuzgóbb részt vevők az intézet munkásságában is; s nyomukban az ifjabbak gárdája épp oly szeretettel foglalkozik az intézet dolgaival.

Ezért komoly esemény és tudományos értékű az intézetnek minden egyes ülészaka; szívesen mondjuk el, hogy a budapesti sem jelentett hanyatlást, sőt ellenkezőleg, referátumainak gazdagságával fölötte állt az eddigieknek. Egy-két, kiváltképpen elméleti tárgyú értekezésem kívül a népességi, gazdasági, társadalmi, adminisztratív statisztika majd minden ága képviselve volt a budapesti ülésen; valóságos embarras de richesse, a mit az ülészak úgylátszik meg is sokalt, mert nem tudta egyforma gonddal letárgyalni és megvitatni valamennyit.

A társadalmi kérdésekkel több-kevesebb vonatkozásban

van a budapesti ülés tárgyainak nagy része; e helyütt meg kell elégednünk csak azoknak a megbeszélésével, a melyek a társadalmi tudományokat közelebbről érdeklík. Ezek közé sorolhatunk egy módszertani értekezést, a norvég Kiaerét a tipológiai módszerről. Ennek a felvételi módszernek az a lényege, hogy vizsgálódásaiban nem bajlódik a megfigyelésre váró tömeg minden egyes individuumával (a mi pedig a statisztika módszertanában első helyen becikkelyezett dogma), hanem megelégszik a nagy tömegből szinte ötletszerűen kikapott bizonyos számú (mondjuk egy tized- vagy egy huszadrésznyi) egyed megfigyelésével, s az így nyert eredményeket általánosítja azután az egész tömegre. Mint a hogy a gabonakereskedő találomra nyit fel néhány zsákot a sok száz közül, hogy megtudja, milyen minőségű búza van valamennyiben.

A bizarrnak látszó módszer teljes és általános használhatóságához még sok kritika fér (a mit nem is mulasztottak el érvényesíteni mindannyiszor, a mikor a kérdés szóba került, az intézet korábbi ülésein s legutóbb Budapesten is); de a mint apostola, Kiaer is ajánlja, nem lehet elvitatni legalább szükségbeli jogosultságát egynémely társadalmi statisztikai felvételnél. Olyan esetekben, a mikor a megfigyelendő egész tömegre szinte lehetetlen volna kiterjeszteni az észlelést; például a magánháztartás költségeire és egyéb viszonyaira, munkások kereseti viszonyaira és munkaalkalmaira stb. vonatkozó kutatásoknál, a mikor a felvétel szövevényes volta nem engedi meg, hogy felvegyük úgyszólván a harcot az egész tömegnek műveletlenségével, vonakodásával, értelmetlenségével, hanem meg kell elégednünk azzal, hogy bizonyos, tetszőlegesen megállapított és kiválasztott hányaddal végezzük kísérleteinket s az így nyert eredményeket általánosítsuk az egészre. Természetesen a főgondnak arra kell irányulnia, hogy az így kiválasztott hányad csakugyan jól reprezentálja az egészet. Hosszú volna kitérni itt arra is, hogy milyen kísérletek történtek már eddig ezzel a módszerrel; befejezhetjük ismertetésünket azzal, hogy bonyolultabb társadalmi statisztikai felvételeknél csakugyan látjuk bizonyos jogosultságát az új módszernek. A budapesti ülés azt ajánlotta a statisztikusoknak, hogy tegyenek minél több kísérleteket vele; bizonyára nemcsak magáról a módszerről, hanem a sok érdekes társadalmi jelenségről is nyerünk tájékoztatást, ha a kísérleteket csakugyan megteszik.

Több népszámlálási tárgyú munkálat is megfordult az intézet

budapesti ülésén; ezek közül társadalmi tárgyú *Vizaknai* Antal értekezése a legutóbb, két évszázad határán tartott népszámlálásokban érvényre jutott társadalmi és gazdasági szempontoktól. A népszámlálások csak újabban kezdenek figyelmet fordítani a társadalmi tagozódások tanulmányozására is. Tudvalévő, hogy eleinte a népszámlálásoknak csak a fegyverfogható férfi népességre volt gondjuk; csak később kezdett a honvédelmi szemponton kívül a fiskális tekintet is érvényre jutni s ekkor már a nők és gyermekek is belekerültek a népszámlálásokba. Azután a demográfiai adatokkal bővült a népszámlálás anyagghalmaz: hanem a társadalmi tagozódás fokmérője, a foglalkozási viszonyok kutatása még mindig nagyon alárendelt szerepet játszott. Ma a társadalmi és gazdasági szempontok egyre jobban érdeklik az államokat s népszámlálásaikat felhasználják arra, hogy a társadalmi helyzetét minél jobban megvilágíthassák minden megszámlált egyénnek. A főfogantató erre a foglalkozás kérdése, legújabbban még a vagyoni viszonyoknak bizonyos tekintetben (ház- és földbirtok) felvétele. A foglalkozásnál, ha az egyénnek szociális helyzete felől tájékozódni akarunk, természetesen nem lehet megelégedni a korábbi népszámlálások hozzávető, egyszerű kérdéseivel. Az a két szempont, a mely a foglalkozás kutatásánál számba jöhet, hogy mi a hivatása a megszámlálendő egyénnek (pl. asztalos) és milyen iparágban, milyen üzemben dolgozik (pl. waggongyárban) tulajdonképpen együttesen kell, hogy érvényesüljön a foglalkozás-statisztikai felvételeknél, mert az illető egyénnek a társadalmi gazdaságban való helyzetét sem az kellőképpen meg nem világítja, hogy ő asztalos, sem pedig az, hogy a waggongyárban dolgozik, hanem csak az, ha szabatosan meg tudjuk felőle, hogy waggongyári asztalos. *Vizaknai* e két foglalkozásstatisztikai módszernek egyesítését kívánja tehát a népszámlálásokban; s azokat a szempontokat, a melyek a társadalmi és gazdasági tekinteteket a népszámlálásoknál érvényre juttatják, a következőkben sorolja fel: A főfoglalkozás mellett a mellékfoglalkozásoknak (különösen a gazdaságiaknak) számbavétele; a foglalkozási ágaknak minél szabatosabb megnevezése; a saját keresettel nem bíró egyéneknél (nőknél, gyermekeknél) az eltartó foglalkozásának tüzetes bemondása; a foglalkozási viszony megnevezése (hogy az illető egyén mint önálló, vagy mint alkalmazott üzi-e azt a foglalkozást s ez utóbbi esetben milyen minőségben); a ház-és földbirtokosi minőség kitüntetése; mezőgazdasággal és iparral önállóan foglalkozóknál az üzem terjedelmére (személyzetre, fel-

szerezésre, iparosoknál azonkívül a termelési viszonyokra) vonatkozó kérdőpontok alkalmazása; iparosoknál, kereskedőknél az iparűzés és kereskedelem alakjainak az üzleti telep szempontjából való megkülönböztetése (vándoripar, házalókereskedés stb); alkalmazott egyéneknél az alkalmazó vállalat, hivatal, intézet vagy egyéb munkaadó nevének kitüntetése; a népszámlálás időpontjában hely nélkül való egyéneknél a munkanélküliség tartamának és okának kutatása; alkalmazottaknál a napi munkaidőnek s a munkabérnek tudakolása.

Vízaknai javaslatai, a melyeket ezekhez a pontokhoz fűz, a külföldi népszámlálások tanulmányozásából s a mi még többet ért, a hazai népszámlálások végrehajtásánál közvetlenül, gyakorlatilag szerzett tapasztalatokból szűrődtek le. Azokat a legtöbb pontban aláírhatjuk; csupán a bérstatisztikára lehetne megjegyezni, hogy itt a népszámlálásnál szereshető elég szegényes adatok aligha célravezetők s bérstatisztikai adatgyűjtéseknél kívánatosabbnak látszik kisebb megfigyelési körre szorítkozni, hogy aztán a részletekbe annál jobban belemélyedhessünk.

Részünkről még egy kérdéssel szeretnők kiegészíteni a foglalkozási statisztikának a társadalmi tagoltságot illusztráló rendszerét: egy egyszerű kérdéssel, a mely minden számláló lapon felveti, hogy micsoda, vagy mi volt a megszámlálendő egyén apjának a foglalkozása? Lehet, hogy egynémely országban tényleg szerepel ez a kérdés a népszámlálásban; a Vízaknai által 21 országra vonatkozólag összegyűjtött foglalkozás statisztikai kérdések között nem találtuk. Pedig éppen nem volna érdektelen ez a kérdés; segítene világot vetni arra, hogy nemzedékről-nemzedékre milyen irányt vesz a társadalmi osztályok alakulása, hogyan történnek az átmenetek apáról-fiúra, egyik élethivatástól a másikra, a föld szeretete csakugyan oly erős-e, hogy egyik nemzedék a másik után ragaszkodik a mezőgazdasági foglalkozáshoz s ha történnek — a mint bizonyára történnek — kiválások, milyen irányzatúak azok? Milyen elemekből verődik össze az iparos-, kereskedőnép, miből alakul és mivé fejlődik az értelmiségi osztály? A társadalmi alakulások kohójába oly bepillantást engedne egy ilyen felvétel, hogy bőven jutalmazná azt a — megengedjük — jelentékenyen nagyobb munkát és költséget, a mivel a népszámlálások feldolgozása ezen a réven szaporodnék.

A mi forrongó és vajúdó társadalmi életünk különösen hasznát vehetné egy ily megvilágításnak: de még inkább hasznát

vehetne volna, mondjuk tíz vagy húsz évvel ezelőtt, a mikor férfikoruk javában voltak azok, a kiknek apja a negyvennyolc-ötven éves időkben, vagy azokat közvetlenül megelőzőleg volt pályája delén. A nemzeti fejlődés történetére szolgált volna igen becses adatokkal annak a megvizsgálása, hogy hogyan alakította át társadalmunkat a régi kiváltságok megdöntése, a rendiség eltörlése, a jobbágyok felszabadítása, új elemek egyenjogosítása. Az új jogosultak hogyan választották el az előttük korábban zárva volt hivatásokat, a régi, kiváltságaikat elvesztett elemek mennyiben kényszerültek más hivatásra térni át s milyen irányban kerestek azután boldogulást?

Mindezekre választ adott volna az a kérdés, a mely az apja foglalkozását is tudakolja minden egyes megszámlálható egyéntől s még ma is értékes eredményeket várhatnánk egy ily kérdés feltevésétől. Használna ez különben egyébként is a népszámlálás céljainak, mert a kiskorúak — nem kereső gyermekek — lapjain az apa foglalkozásának egyenes megkérdezése legalább részben eloszlatná azt a hiányosságot, hogy az eltartóra vonatkozó kérdést gyakran félreértik s rosszul vagy éppen nem felelnek rá.

A demografikus tárgyú felolvasások közül a társadalmi élet kutatóira jelentősek a házassági termékenység kérdésével foglalkozó munkálatok. Ezek közé tartozik *Kőrösy József*é, a ki Budapestre vonatkozólag teljesített megfigyeléseinek eredményeit közölte az intézet ülésén; ezeket az eredményeket a hírlapok is igen részletesen ismertették. *Ráth Zoltán* a házassági termékenység megmérése új módszert ajánl, azt, hogy a házasság megszűnésekor, — tehát elváláskor és minden haláleset alkalmával — kutassák, mennyire volt termékeny az a házasság viszony s hány gyermek született belőle? Ő maga is felsorolja módszerének hátrányait, a melyek közt a legaggodalmasabb az, hogy egy magánosan élő, esetleg kórházban vagy más ily helyen elhunyt férfi vagy nő halálakor alig tudja valaki megmondani, hogy mikor és mennyi ideig élt az illető házasságban s hány gyermeke született? De, ha jól értettük a szerző intenczióit, a javasolt kérdéseknek nem minden halálozási lapon volna jelentősége, hanem csak azok dolgoztatnának fel, a melyeknél a halálesettel egy még tényleg létezett házassági viszony bomlik fel: az özvegyek halálozási lapjai mellőzhetnének. Ebben az esetben pedig nagyrészt erejét veszíti az az aggodalom, hogy nem tudunk a házasság tartamára, a házasság életkorára s a

gyermeknek számára vonatkozólag megbízható választ kapni: mert aránylag mégis ritka eset, a mikor az egyik házastárs a másiktól távol hal el s az is ritka, hogy a túlélő házastárs ne tudna felvilágosítást adni az említett kérdésekre. Különben, mint Ráth is említi, a magyar népmozgalmi statisztika születési lapjai is alkalmasak a házassági termékenység megítélését sok becses adattal előmozdítani.

A népmozgalom kérdéseit a társadalmi jólét fokával való összefüggésükben tárgyalja *Verrijn-Stuart*, egy Hollandia néhány városában és falujában tartott fölvétel eredményei alapján. Az előadásból e felvételnek főleg módszertani érdekességét ítélni lehetünk meg; tanulságait, hogy a társadalmi jólét növekedése a termékenységet visszaszorítja, a halvaszületés ott fordul elő leginkább, a hol a természetes termékenység korlátoztatik, s a gyermekhalandóság viszont a jólét növekedésével fogy, egyéb adatgyűjtések is igazolják.

Chyzer Kornélnak az elmebetegek statisztikájáról szóló értekezése hasznos kezdeményezésre adott alkalmat: az intézet bizottságot küldött ki, hogy készítsen tervezetet az elmebetegeknek orvosszakértők által való fölvételére, és dolgozzon is ki megfelelő kérdőívet erre a célra. Úgy tudjuk, az az összeírás, melyet hazánkban az orvosok hajtottak végre az elmebetegekre vonatkozólag közvetlenül a népszámlálás után, mint első kísérlet, óvakodott a részletekbe való elmélyedéstől; a kiküldött bizottság azonban bizonyára talál arra módot, hogy a kérdőív megszerkesztésénél figyelemmel legyen mindazokra a körülményekre, a melyek az elmebeteg ügyet a társadalom szempontjából fontossá teszik. Érthető, hogy *Chyzer* javaslata visszhangot keltett; a népszámlálások s a szakértelem hiányában szenvedő számláló biztosok nem alkalmasak arra, hogy az elmebetegeknek még pusztá létszámát is ki lehessen deríteni ez úton, annál kevésbé várhatunk e révén felvilágosítást az elmebetegügynek a társadalmi vizsgálódásokat érdemlő egyéb részleteiről is.

A kivándorlási, illetőleg általában a vándorlási statisztikának kérdéséről a német *Mayr* (a statisztikának ma elismert legkiválóbb theoretikusa) és a magyar *Thirring* Gusztáv értekeztek. A vándorlási statisztika berendezésének ideáljául mindketten azt az állapotot jelezték, hogy az egy ország határain belül történő belső vándorlások is számbavétessek. Sajnos, ez jóformán teljességgel keresztülvihetetlen nemcsak nálunk, hanem máshol is, s aligha írják sokan alá *Mayr*nak azt a javaslatát, hogy a

költözködési szabadságot bejelentési kényszerrel kellene korlátozni, a minthogy a szabad iparral is megfér az iparüzletek bejelentési kényszere. A statisztikáért érdemes áldozatokat hozni minél többet: de a forgalom szabadságát feláldozni mégis sok volna. A belső vándorlások nagyságát különben eléggé megtudjuk mérni a népszámlálások segítségével is; a születési helynek, s a tényleges tartózkodási helynek egybevetése a vándormozgalom irányaira, a városok felszívó erejére stb. nagyjában tájékoztató adatokat ad.

A gazdasági statisztikával foglalkozó felolvasások kevés társadalmi vonatkozású kérdést vetettek föl. Legfeljebb a takarékpénztári statisztikát tárgyaló két munkálatot említhetjük ilyenekül; az egyik a francia *Rostand*-tól való, a másik a német *Rasp*-tól. A takarékbetétek statisztikájával foglalkoznak, fölvetvén azt, hogy a betevőknek foglalkozás, nemzetiség, családi állapot stb. szerinti statisztikája hogyan volna egyöntetűen szerkeszthető. Vannak nehézségei ennek a fölvetelnek is bőven, s az intézet budapesti ülésén szóba is kerültek ezek a nehézségek: számos betevő nem egy, hanem több könyvecskén helyezi el megtakarított pénzét, sőt gyakran nem is ugyanabban a takarékpénztárban; sokan nem a maguk részére, hanem feleségük, gyermekeik stb. számára. Ezek a nehézségek a gyűjtendő adatok teljes pontosságát bizonyára megingatják kissé: de még így is sok érdekes tudnivalót nyújtana az ily statisztika a takarékosági hajlamnak a különböző társadalmi osztályokban, a különböző nemzetiségeknél való alakulásáról. Tudunkkal nálunk ilyen adatokat egyáltalán nem gyűjtenek s kérdés, hogy a takarékpénztárak vállalkoznának-e az adatok kérésére, kockáztatva azt, hogy a betevőket kíváncsiskodó kérdéseikkel elriasztják. A postatakarékpénztárnak van nálunk egyedül alkalmja és módja ilyen adatok beszerzésére; ezek összeállításával a postatakarékpénztár érdemes munkát végezne.

Megemlíthetjük még a francia *Neymarck* és *Moron* közös előterjesztését az iránt, hogy nemzetközi monografikus felvételek készüljenek azokról a vámokról, adókról és egyéb állami terhekről, a melyek az iparos- és kereskedő-osztályt az egyes államokban terhelik. Külön monográfiát kívánnának egyenkint az iparágakról, kereskedelmi ágakról. A tetszetős indítvány, a melynek úgy gazdasági, mint társadalmi jelentősége van, megnyerte az intézet jóakarátát, s remélni lehet, hogy a monografikus munkák csakugyan el is készülnek.

A jogszolgáltatás kérdéseivel a budapesti ülésen négy-öt felolvasás is foglalkozott. A svéd *Fahlbecknek* előadása, a melyben a svéd polgári jogszolgáltatás statisztikájáról emlékezett meg, az intézetet annak a témának a megbeszélésére indította, hogy a polgári jogszolgáltatás statisztikája, a mely eddig majd mindenütt jóformán csak ügyforgalmi adatok közlésére szorított, olyan irányban bővítsék ki, hogy a gazdasági, társadalmi és erkölcsi szempontokat is domborítsa ki a jogkeresők statisztikájában. Ezt a kérdést felvetette nálunk már Ráth Zoltán is, mikor a bűnügyi statisztikára vonatkozó reformtervezetében főlemlítette azokat az irányelveket, a melyek szerint az igazságszolgáltatás statisztikája általában újjászervezendő volna. Ha a nemzetközi statisztikai intézetnek a polgári jogszolgáltatás statisztikája tárgyában kiküldött bizottsága életrevaló javaslatokkal és kivihető tervekkel fog beszámolhatni — a mi iránt alig van kétségünk — akkor remélhetőleg itthon is ismét ráterelődik a figyelem erre a kérdésre s polgári jogszolgáltatásunk statisztikája nem fog többé azokra a sovány adatokra szorítkozni, hogy bizonyos — igen nagy — kategóriák szerint mennyi volt az elintézendő ügydarabok száma, mennyi a hátralékoké s bíráinkra fejenként hány elintézett és hány restanciában maradt ügyszám esik.

A bűnügyi statisztikában — mint föntebb említettük — megtörtént már nálunk is ez a jótékony reformálás. Az adatgyűjtés újjászervezése csak másféléves; még nincsenek előttünk eredményei s így még nem mérhetjük meg, mennyi nyereség háramlott belőle társadalmi és erkölcsi állapotunk statisztikájára. Az újjászervezés elveit és módjait az intézetben *Ráth Zoltán*, a javaslatok szerzője ismertette.

Új nyomokat kutat egy másik bűnügyi statisztikai tanulmány szerzője, a belga *De Lannoy*. Abból indul ki, hogy a bűnügyi statisztikában eddig nem a helyes társadalmi és morálstatisztikai szempontok voltak irányadók, hanem vagy adminisztratív szempont, a mely a bűnügyi statisztikát a bírósági ténykedés számadójának tekintette s a bűncselekményt olyképp fogta fel, mint egy-egy újabb tárgyát a bírói intézkedésnek és beavatkozásnak (ugyanaz a szempont, a mely a polgári jogszolgáltatás statisztikájában ma is érvényesül), vagy a jogrend megsértésének szempontja, a mely minden bűncselekményt, mint különállót, mint a jogrend ellen külön-külön elkövetett sérelmet fogott fel tekintet nélkül, vagy vajmi csekély figyelemmel a bűn

elkövetőjére. Fölveti a harmadik szempontot: legyen a bűnügyi statisztika számlálási egysége maga a bűnös ember, olyképen, hogy a jogrend ellen irányuló több rendbeli merényletei is vezetessenek vissza mind az ő személyére, egyszóval az egy ember által elkövetett bűncselekmények csak egyszer, az ő személyével összefüggésben kerüljenek bele a statisztikába. Ez a szempont az igazi társadalom és morálstatisztikai szempont, a mely nem választja el a bűncselekményt a bűntevőtől. De Lannoy adatokkal is bizonyítja, hogy ez a módszer, a mit ő javaslatba hoz, mennyire más eredményekhez juttat, mint az említett egyéb módszerek. Ugyanazt a statisztikai anyagot bemutatja kétféle összeállításban is s az eredmény tényleg eltérő s a belőle vonható tanulságok tényleg másként és másként módosulnak, a szerint, a mint számlálási egységül a bűncselekményt, vagy magát a bűnös embert alkalmazza.

A munkabérstatisztika kérdésével behatóbban csak egy tanulmány foglalkozott. Részleteket találunk erre a kérdésre vonatkozólag *Vízaknai* Antalnak már fentebb említett értekezésében, a népszámlálások alkalmával megkísérelhető bérstatisztikai fölvételekről. (Az intézet kebelében működő comité du travail is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy bérstatisztikai kérdések a népszámlálás számláló lapjára vétessenek föl.) Az 1899. évi magyar ipari termelési statisztikával párhuzamosan készült munkabérstatisztikai felvételről (a mely viszont a comité du travailnak azt a megállapodását követte, hogy a bérstatisztikai adatok lehetőleg a munkaadóktól kérd ez tess ének) *Hegyeshalmy* Lajos előadásában találunk említést. Tulajdonképeni bérstatisztikai tanulmányt azonban egy harmadik, szintén magyar szerzőtől hallottunk, *Mandello* Gyulától, aki a mezőgazdasági munkabérek statisztikájáról értekezett. A munkabérstatisztikára, s annak külföldi irodalmára vonatkozó általános bevezetés után a mezőgazdasági munkabérek statisztikájának nehézségeivel foglalkozott. Tudvalevő, hogy a mezőgazdasági munkások bére igen nehezen hasonlítható össze; a különféle terménybeli, azután ételben, italban (főleg pálinkában), lakásban, sőt, ruhában adott szolgáltatások mellett aránylag alárendeltebb szerepet játszik a készpénzben adott fizetés; a sokféle fizetési módnak egy értékre való átszámítása még nehezebb. A mezőgazdasági napszámbérekéről nálunk is évek óta közöl összeállításokat a földművelésügyi minisztérium; *Mandello* ezeket is ismertette, a maga kritikai megjegyzéseivel és reformjavaslataival.

Mischler grácsi egyetemi tanárnak a társadalmi statisztikát érdeklő két elaborátuma is ki volt tűzve a budapesti ülés tárgysorozatára, azonban mind a kettőt elhalasztották a következő, 1903. évi ülésszakra. Az első a munkaközvetítés statisztikájáról szólt, a másik a szegényügyi statisztikáról, illetőleg az annak alapjául szolgáló szegénykataszterről. A szegényügyi statisztikánál rendszerint — és *Mischler* dolgozatában is — a cím többet mond a tartalomnál, mert ebbe a statisztikába tulajdonképpen csak a hivatásos szegények kerülhetnek bele, a kiket a hatóság ilyenekül elismer és segélyez s maga a szegényügyi statisztika nem is annyira a szegényekről, mint a szegényeknek hatóságilag, vagy jótékony társaságok által nyújtott segélyekről, támogatásról stb. szól. A nagyvárosok nyomorának százféle ijesztő alakja rejtve marad ez előtt a statisztika előtt s csak a szegényházak biztos és gondtalan révébe bejutott kiváltságosak viszonyait szedi tabellákba. *Mischler* tervezetei nagy bürokratikus szervezetet kívánnak; azt hisszük, a szegényügyi statisztikát több szerencsével szolgálják pl. a mi fővárosi statisztikai hivatalunknak a múlt év eleje óta életbeléptetett formulái, a melyek a költséges kataszteri berendezés helyett megelégszenek a kerületi elüljáróságok által különben is eszközölt, bár szűkebb szavú nyilvántartásokkal, viszont több gondot fordítanak arra, hogy a társadalmi szegénygyámolítás, legalább a mennyiben az a nyilvánosság előtt működő nagyobb egyletek útján történik, szintén számba legyen véve.

A dán *Rubin* egy enquêteszerű adatgyűjtés eredményeit mutatta be 251 dán munkás-család jövedelmeiről és fogyasztásáról. Kár, hogy munkája alig emlékszik meg a módszerről, a hogyan az enquête végrehajtatott; adatainak megbírálásánál ez elsőrendű tájékoztató lett volna. Adatait három csoportra osztja, külön mutatván be a fővárosi, a vidéki városi s a falusi munkás-családok költségvetését. Érdekes, hogy élelemre és italra a fővárosi munkás évi jövedelmének 46,86 százalékát költi el, a falusi 56,17 százalékát, a kisvárosi pedig a kettő között, majdnem a középén, áll 51,62 százalékkal. A részletek is tanulságosak; állati táplálékoknál (hús, tej, tojás stb.) nem oly erős a különbség a városi és falusi munkás között, bár itt is ez az utóbbi költ többet élelmére; a növényi tápláléknál majdnem tíz százalékkal több a falusi munkás fogyasztása, mint a városié; viszont szeszes-italra és dohányra a fővárosi költ leg-többet. Míg a ruházat tekintetében a falusiak költségvetése van

jobban igénybevéve: a lakásnál természetesen megfordított az arány;— a fővárosi jövedelmének 13,48, a falusi 7,32 százalékát fordítja lakbérre. — Sokkal nagyobbak a fővárosi munkásnak orvosi, egyleti és kulturális kiadásai; hasonlóképpen szórakozásra és üdülésre hasonlíthatatlanul többet fordít: ez utóbbi czímen a fővárosi munkás jövedelmének 4,85 százalékát, a kisvárosi 235 százalékát, a falusi pedig elenyésző csekély összeget, bevételeinek csupán 0,02 százalékát költi el. Abszolút számokban egy fővárosi munkáscsalád kiadásait Rubin 1695 dán koronában számítja ki, egy kisvárosi családot 984-, s a falusié 775-ben számítja ki.

Említsük meg befejezésül Fovillenak tartalmas, szinte lendületes munkálatát, mely a statisztikáról és közvéleményről szólva, mindenrendű statisztikusnak s így a társadalmi statisztikusoknak is sok megszívlelni valót mondott.

Azt fejtegette, hogy miért nincs meg a statisztikának a közvéleményben az a tekintélye, a mire munkájának komolysága és igazsagai révén számot tarthatna. — Nemcsak a közvéleményben keresi a hibát, hanem a statisztikusokban is. Felrójja, hogy lassan dolgoznak, mire egy-egy időszaknak — mondjuk egy évnek — statisztikájával elkészülnek, akkorra adataik már régen meghaladottak és elavultak. (Említsük itt meg, hogy ez a szemrehányás a magyar statisztikát érheti legkevésbé; mert ez majd minden munkálatát ritka gyorsasággal bocsátja közre.) Hibáztatja, hogy minden új felvétel új módszert is jelent; nemcsak két állam adatait nem lehet összehasonlítani, hanem ugyanazon államnak egymásután következő összeírásait is alig. Legérdekesebb megjegyzése, a melylyel a jövő statisztikáját kívánja műveltetni. A mint a meteorológiai intézetek a tegnapiak és a mánaik időjárásai jelenségeiből megjósolják, milyen lesz a holnap időjárása, azonképpen a statisztika is a tegnapi és a ma társadalmi, gazdasági jelenségeit vizsgálva, mondjon véleményt arról, miképpen fognak alakulhatni a holnapnak a viszonyai. Nem oly bizarr az ötlet, mint a milyennek első pillanatra látszik.

Végre is, ha elvont okoskodások nyomán, egyes elszórt jelenségek megfigyelései alapján napról-napra jöslatokba bocsátkozunk politikai, társadalmi és egyéb téren, annál inkább megtehetjük a statisztikának a tegnapot és máig minden részletében megfigyelő adatai alapján. Társadalmi életünk forrongó, vajdúó; ma elhintett magok holnap már csírázni kezdenek.

ma kezdődő áramlatok holnap már messze gyűrűznek: ha a statisztika mozgósítja legfinomabb megfigyelési műszereit, hogy a tegnapi és mai nap változatos jelenségeit — a maguk indító okával, közelebbi és távolabbi körülményeivel — számba vegye, becses tanulságai előre világot vetnek a holnapi nap alakulásaira.

Dr. Buday László.